I. I. Podik,

*к. е. н., старший науковий співробітник, Науково-дослідний інститут фіскальної політики Університету державної фіскальної служби України, м. Ірпінь
ORCID ID: 0000-0001-8708-0397*

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.6.118

ЕЛЕКТРОННИЙ АУДИТ ЯК ОДИН ІЗ ПОДАТКОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ТА ЗАГРОЗ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ, СПРИЧИНЕНИХ ПАНДЕМІЄЮ COVID-19

I. Podik,

PhD in Economics, Senior Research Fellow, Research Institute of Fiscal Policy at the University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin

ELECTRONIC AUDIT AS ONE OF THE TAX TOOLS FOR OVERCOMING THE NEGATIVE CONSEQUENCES AND THREATS FOR THE UKRAINIAN ECONOMY CAUSED BY THE COVID-19 PANDEMIC

Пандемія коронавірусної хвороби є істотним викликом для всього людства адже спричинила безпрецедентні проблеми у багатьох сферах світової економіки. Відповідно усі країни вживають заходів щодо подолання негативних наслідків та загроз для національних господарств, серед яких визначальне місце належить фіскальній політиці.

У статті досліджено потенціал електронного аудиту як одного із комплексу податкових інструментів нейтралізації впливу Covid-19 на економіку України.

Зокрема констатовано, що протидія кризовим явищам, спричиненим карантинном, не може бути ефективною в достатній мірі, якщо протиепідемічні заходи матимуть лише стимулюючий характер. Важливою складовою боротьби із наслідками пандемії є використання, задовольняючих вимогам сучасності, способів контролю за дотриманням податкового законодавства, наприклад аудиту електронних даних суб'єктів господарювання.

Визначено, що сутність е-аудиту полягає у застосовуванні спеціального формату електронної звітності (Standard Audit File for Tax (SAF-T)), який забезпечує безперешкодне отримання відомостей для проведення ефективної податкової перевірки. Переваги SAF-T порівняно із іншими формами контролю в частині скорочення часу та підвищення точності виявлення фактів ухилення від сплати податків визнаються країнами Європейського Союзу і не тільки. Нині SAF-T використовується Австрією, Королівством Люксембург, Литвою, Нідерландами, Польщею, Португалією та Сінгапуром.

Проаналізовано нормативно-правове забезпечення функціонування інституту електронного аудиту в Україні, а також стан розроблення даної категорії та відповідних складників: стандарту електронних даних, алгоритмів перевірки, спеціалізованого програмного забезпечення тощо.

Насамкінець, запропоновано ряд заходів щодо повноцінного впровадження е-аудиту у вітчизняну систему перевірки та контролю діяльності платників податків.

The corona virus pandemic is a significant challenge for the entire humanity because it has caused unprecedented problems & uncertainty in global economy. The affected countries are taking measures to overcome the negative consequences and threats of national economies, among which the decisive place belongs to fiscal policy.

The article is researched the potential of electronic audit as one of a set of tax instruments to neutralize the impact of Covid-19 on the economy of Ukraine.

In particular, it is stated that counteraction to crisis phenomena caused by quarantine could not be sufficiently effective if anti-epidemic measures are only stimulating. An important component of the fight against the effects of a pandemic is the use of modern methods of monitoring compliance with tax laws, such as the audit of electronic data of economic entities.

It is determined that the essence of e-audit is the use of a special electronic reporting format (Standard Audit File for Tax (SAF-T)), which provides unimpeded receipt of information for effective tax audit. SAF-T is designed to provide auditors with access to credentials in an easy-to read format. The file data is easily exported electronically from the accounting software system, which allows it to carry out control activities without going to the taxpayer. Also, due to the standardization of the format and structure, the tax audit file is convenient for both fiscal servants and external and internal auditors.

The advantages of SAF-T compared to other forms of control in terms of reducing time and improving the accuracy of detection of tax evasion are recognized by the countries of the European Union and beyond. SAF-T is currently used by Austria, Luxembourg, Lithuania, Netherlands, Poland, Portugal and Singapore.

The normative and legal support of the functioning of the institute of electronic audit in Ukraine and the state of development of this category and the relevant components: the standard of electronic data, verification algorithms, specialized software, etc. are analyzed.

Finally, a number of measures are proposed for the full implementation of e-audit in the domestic system of inspection and control of taxpayers.

Ключові слова: е-аудит, податковий аудит, електронний формат, стандартний податковий аудиторський файл, інформаційні системи.

Key words: E-audit, tax audit, electronic format, Standard Audit File for Tax, information systems.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Пандемія Covid-19 зумовила необхідність розробляти у короткі терміни пакети комплексних рішень, що мають на меті подолання потрясінь у сфері охорони здоров'я, підтримку економіки, відновлення довіри до ринків та стримування ризиків фінансової стабільності.

У цьому процесі ключове місце належить податковій системі України, яка в умовах дестабілізації функціонування багатьох сегментів національної економіки повинна забезпечити баланс інтересів держави (у частині надходжень до бюджету), суспільства (щодо збереження соціальної стабільності) та бізнесу (збереження та подальший розвиток господарської діяльності). Проти-пандемічна податкова політика має сприяти стабілізації конкретних секторів економіки та національного господарства загалом, забезпечувати підтримку постраждалих домогосподарств та бізнесу, мінімізувати вплив карантинних заходів, що зумовлює актуальність та важливість пошуку шляхів її удосконалення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання подолання негативних наслідків та загроз для економіки України, спричинених поширенням коронавірусної хвороби, наразі мало висвітлені у спеціалізованій літературі. Науковий доробок, присвячений вказаній проблематиці, складається із тез доповідей учасників III Науково-практичного круглого столу "Протидія мінімізації сплати податків: світовий досвід та практика України" [1], автори яких пропонують ряд податкових заходів направлених на нейтралізацію впливу пандемії Covid-19. Зокрема Брехов С.С. та Шавло І.А. вбачають одним із антикризових інструментів створення більш гнучкої системи адміністрування ПДВ, Федчук С.І. рекомендує відновити спеціальний режим оподаткування технологічних парків, а Кравченко І.С. — запровадити акцизний податок на солодкі безалкогольні напої. Становлять інтерес пропозиції Сушкової О.Є. щодо запровадження диференційованої шкали ставок податку на прибуток підприємств, а також напрям підтримки суб'єктів господарювання у сфері електронної комерції, представлені Борейко Н.М. та Параницю Н.В.

Водночас поза увагою вчених залишилися засоби податкової перевірки та контролю, здатні відповідати вимогам сучасності, а саме: не залежати від карантинних обмежень діяльності господарюючих суб'єктів, потребувати мінімум ресурсів на їх проведення, не впливати на процес господарювання платників податків і забезпечувати ефективну протидію ухиленню від сплати податків. Задовольняє заданим параметрам — новітній

інструмент інспектування даних — електронний аудит (або е-аудит).

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Метою статті є вивчення можливостей та переваг е-аудиту в реаліях пандемічної економіки та розроблення пропозицій щодо його впровадження в національну систему податкових перевірок. Це обумовлює такі завдання: дослідити потенціал електронного аудиту як одного із інструментів подолання негативних наслідків та загроз для економіки України, спричинених пандемією Covid-19; охарактеризувати сучасний стан розвитку е-аудиту в нашій державі; вивчити наявне нормативно-правове забезпечення, що регулює впровадження електронного аудиту; запропонувати заходи щодо впровадження аудиту електронних даних в практику контролю-перевірочної роботи вітчизняних податкових, і не тільки, органів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На сьогодні всі держави вжили ряд заходів, скерованих на пом'якшення раптового падіння економічної активності фірм та домогосподарств, а також на збереження виробничого потенціалу. Дії урядів фокусуються на підтримці ліквідності та платоспроможності господарюючих суб'єктів, приведенні у відповідність наявного навантаження можливостям функціонування в умовах скорочення ресурсів, а також забезпеченні адаптивності та гнучкого реагування на зростаючу невизначеність [2]. Інші заходи включають в себе зменшення або відстрочку податків, пільгові позики, субсидії на виплату зарплат працівникам, одноразові і/або регулярні допомоги громадянам.

Проте варто зазначити, що боротьба із викликами та загрозами, спричиненими поширенням коронавірусу, не може бути ефективною в достатній мірі, якщо протієпідемічні заходи матимуть лише стимулюючий характер. Важливою складовою нейтралізації наслідків пандемії є створення нових або удосконалення існуючих способів контролю за дотриманням податкового законодавства. Це міркування актуалізується безпрецедентним в сучасній історії наданням різноманітних пільг та преференцій і гіпотетичною можливістю їх неналежного використання недобросовісними суб'єктами податкових правовідносин.

Наразі основним інструментом виявлення порушень у фіскальній сфері є податкова перевірка. Проте вжиті

Таблиця 1. Структура податкового аудиторського файлу (SAF-T UA)*

№ п/п	Назва розділу/підрозділу	Характеристика
1	ЗАГОЛОВОК	Загальна інформація про файл та суб'єкта господарювання, який його подає
2	ДОВІДНИКИ	Відомості про рахунки бухгалтерського обліку, які застосовуються суб'єктом господарювання, його власників, контрагентів, продукцію тощо
2.1	Облікова політика	Опис принципів, методів і процедур, що використовуються платником для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності
2.2	Сальдова відомість	Перелік рахунків типового Плану рахунків, які використовуються платником податків, а також залишків на цих рахунках
2.3	Контрагенти	Інформація про постачальників та покупців, юридичних та фізичних осіб
2.4	Податкова таблиця	Деталі, пов'язані з нарахуванням та стягненням конкретного податку
2.5	Таблиця одиниць вимірювання	Опис усіх видів одиниць вимірювання, що застосовуються господарюючим суб'єктом, від імені якого подано податковий аудиторський файл
2.6	Довідник операцій	Опис усіх видів й типів господарських операцій та процесів
2.7	Продукція	Інформація про результати трудової діяльності або виробничих процесів, що мають корисні властивості і призначені для використання споживачем
2.8	Запаси	Інформація про матеріальні цінності (відмінні від основної продукції), що очікують вступу у процес виробничого або особистого споживання
2.9	Власники	Інформація про власника (власників) суб'єкта господарювання
2.10	Необоротні активи	Дані про матеріальні і нематеріальні ресурси, що належать установі і забезпечують її функціонування та термін корисної експлуатації яких, як очікується, становить більше одного року
3	ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ	Інформація про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період
3.1	Баланс (Звіт про фінансовий стан)	Дані про активи суб'єкта господарювання, його зобов'язання і власний капітал на певну дату
3.2	Звіт про фінансові результати	Дані про доходи, витрати, фінансові результати та сукупний дохід суб'єкта господарювання за звітний період
3.3	Звіт про рух грошових коштів	Дані про надходження і вибуття грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності
3.4	Звіт про власний капітал	Дані про зміни у складі власного капіталу суб'єкта господарювання протягом звітного періоду
3.5	Примітки до фінансової звітності	Сукупність показників і пояснень, які забезпечують деталізацію і обґрунтованість статей фінансової звітності
4	ЖУРНАЛ БУХГАЛТЕРСЬКИХ ЗАПИСІВ	Дані за всіма господарськими операціями та за всіма рахунками бухгалтерського обліку, що застосовує суб'єкт господарювання
5	ПЕРВИННІ ДОКУМЕНТИ	Електронні документи щодо продажів, закупівель, здійснених платежів, операцій з запасами та необоротними активами
5.1	Рахунки-фактури з продажів	Інформація про деталі кожної реалізаційної операції, зокрема: дата та підстави здійснення, вартість, контрагенти тощо
5.2	Рахунки-фактури з закупівель	Інформація щодо операцій із закупівлі товарів, робіт, послуг, зокрема: дата та підстави здійснення, вартість, контрагенти тощо
5.3	Платежі	Відомості щодо витрат суб'єкта господарювання
5.4	Операції з запасами	Дані щодо фактичних обсягів використання матеріальних цінностей, їх вартості, а також у разі реалізації – хто реальний покупець
5.5	Операції з необоротними активами	Інформація щодо змісту операцій з необоротними активами
5.6	Податкові накладні	Ресстр документів, які складаються платником податку на додану вартість відповідно до вимог Податкового кодексу України
5.7	Акцизні накладні	Список документів, призначених для контролю сплати акцизу з пального
5.8	Робочі документи бухгалтера	Інформація про деталі господарських операцій, для яких не встановлені форми первинних документів
6	ПОДАТКОВІ РІЗНИЦІ	Інформація щодо різниць, які виникають між оцінкою і критеріями визнання доходів, витрат, активів, зобов'язань за НП(С)БО або МСФЗ, та доходами і витратами, визначеними згідно з Податковим кодексом України

Джерело: [8].

Урядом України обмежувальні заходи, пов'язані із боротьбою із Covid-19, не тільки суттєво вплинули на роботу бізнесу, державних установ й організацій, а й практично унеможливили проведення документальних та фактичних перевірок.

Вирішити проблему доступу до інформації про фінансово-майновий стан платника податків та здійснені ним господарські операції можливо через впровадження у роботу податкових органів аудиту електронних даних, визначальною рисою якого є застосування цифрових методів аналізу інформації, що міститься в бухгалтерських та первинних документах, з метою перевірки правильності розрахунку податкових зобов'язань.

Суть механізму е-аудиту полягає у використанні спеціального формату електронної звітності, який за-

безпечує безперешкодне отримання відомостей для проведення ефективної податкової перевірки і мінімізує будь-які додаткові запити інформації. Прикладом такого стандарту електронних даних є Standard Audit File for Tax (SAF-T).

SAF-T розроблено Організацією економічного співробітництва та розвитку у 2005 році [3]. Пізніше файл було модифіковано. І нині він використовується багатьма країнами Європейського Союзу, зокрема Австрією, Королівством Люксембург, Литвою, Нідерландами, Польщею та Португалією, які визнають його переваги порівняно із іншими формами контролю в частині скорочення часу проведення перевірок та підвищення точності виявлення фактів ухилення від сплати податків.

Доведена міжнародною спільнотою ефективність е-аудиту зумовила початок його запровадження в Україні.

Так, підпунктом 4 пункту 2 розділу I "Плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017—2020 роки" [4] задекларовано впровадження е-аудиту із застосуванням відповідного програмного забезпечення. Також можливість електронної перевірки даних платника податків передбачено підпунктом 75.1.2 пункту 75.1 статті 75 Податкового кодексу України [5].

Іншими нормативними актами, що мають важливе значення для введення електронного аудиту в практику контрольно-перевірочної роботи податкових органів є Закони України "Про електронні документи та електронний документообіг" від 22.05.2003 № 851-IV [6] та "Про електронний цифровий підпис" від 23.05.2003 № 852-IV [7], якими визначено сутність та правовий статус електронних документів й підписів відповідно.

Також вітчизняними науковцями розроблено проєкт структури української версії стандарту електронних даних. SAF-T UA складається з семи розділів, призначених для відображення, експортованих з вихідної системи бухгалтерського обліку, точних даних та інших відомостей, необхідних для здійснення електронної перевірки із застосуванням спеціалізованого програмного забезпечення (табл. 1) [8].

Крім того, в українській науковій літературі запропоновано порядок здійснення е-аудиту на основі податкового аудиторського файлу, що включає в себе перевірку цілісності та коректності даних SAF-T UA наданих платником податків в електронному вигляді; контроль за дотриманням платником податків законодавства про бухгалтерський облік та фінансову звітність, а також особливих положень податкового законодавства; аналіз виявлених розбіжностей та встановлення ризиків [9].

ВИСНОВКИ

Загалом розвиток вітчизняної системи перевірки та контролю діяльності платників податків відповідає новітнім світовим тенденціям: на державному рівні затверджуються програми щодо впровадження е-аудиту, здійснюються наукові дослідження на дану тематику та публікуються відповідні розробки. Водночас для повноцінного старту функціонування інституту електронного аудиту даних в Україні необхідно:

- 1) нормативно закріпити дефініцію е-аудиту, структуру вітчизняної версії податкового аудиторського файлу (SAF-T UA), порядок проведення електронного аудиту, відповідні права та обов'язки платників податків й контролюючих органів;

- 2) розробити детальний поетапний план запровадження електронного аудиту;

- 3) створити спеціалізоване програмне забезпечення для аналізу та перевірки електронних даних суб'єктів господарювання або обрати один із популярних GAS-засобів.

Насамкінець можна стверджувати, що впровадження е-аудиту має потенціал стати інструментом, який не тільки нейтралізує обмеження накладені пандемією на здійснення податкових перевірок, а й забезпечить зменшення кількості ресурсів, що витрачаються при їх проведенні, та підвищить ефективність боротьби із шахрайством та ухиленням від сплати податків.

Література:

1. III Науково-практичний круглий стіл до Дня науки "Протидія мінімізації сплати податків: світовий досвід та практика України" URL: <https://www.ndifp.com/3rd-round-table-counteraction-tax-minimization-payment/> (дата звернення: 20.05.2020).

2. Addressing financial stability risks of COVID-19. URL: <https://www.fsb.org/work-of-the-fsb/addressing-financial-stability-risks-of-covid-19/>

3. Guidance for the Standard Audit File — Tax. URL: <http://www.oecd.org/ctp/taxadministration/34910277.zip> (дата звернення: 20.05.2020).

4. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 № 415 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/415-2017-%D1%80> (дата звернення: 20.05.2020).

5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 20.05.2020).

6. Про електронні документи та електронний документообіг / Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення: 20.05.2020).

7. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 № 852-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15> (дата звернення: 20.05.2020).

8. Подік І. Вдосконалення фіскального адміністрування шляхом запровадження української версії податкового аудиторського файлу. Трансформація фіскальної політики України в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць за матеріалами X науково-практичної конференції (22—23 листопада 2018 р.), Ірпін, 2018. С. 47—50.

9. Штулер І., Подік І. Алгоритм електронного аудиту на основі податкового аудиторського файлу. Актуальні проблеми економіки. 2018. № 10 (208). С. 94—104.

References:

1. The official site of Research Institute of Fiscal Policy at the University of the State Fiscal Service of Ukraine (2020), "III Scientific and practical round table on the Day of Science "Countering tax minimization: world experience and practice of Ukraine", available at: <https://www.ndifp.com/3rd-round-table-counteraction-tax-minimization-payment/> (Accessed 20 May 2020).

2. FSB (2020), "Addressing financial stability risks of COVID-19", available at: <https://www.fsb.org/work-of-the-fsb/addressing-financial-stability-risks-of-covid-19/> (Accessed 20 May 2020).

3. OECD (2005), "Guidance for the Standard Audit File — Tax", available at: <http://www.oecd.org/ctp/taxadministration/34910277.zip> (Accessed 20 May 2020).

4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Order "On Approval of the Action Plan for Implementing the Strategy for Reforming the Public Finance Management System for 2017-2020", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/415-2017-%D1%80> (Accessed 20 May 2020).

5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "The Tax Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 20 May 2020).

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On electronic documents and electronic document circulation", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (Accessed 20 May 2020).

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On electronic digital signature", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15> (Accessed 20 May 2020).

8. Podik, I. I. (2018), "Improvement of fiscal administration by introducing a Ukrainian version of the tax audit file", Transformatsiya fiskal'noyi polityky Ukrainy v umovakh yevrointehratsiyi [Transformation of Ukraine's fiscal policy in the context of European integration], X naukovo-praktychna konferentsiya [X scientific and practical conference], Research Institute of Fiscal Policy, Irpin, Ukraine, pp. 47—50.

9. Shtuler, I.Y., Podik, I.I. (2018), "Algorithm of electronic audit based on the audit file for tax", Aktual'ni problemy ekonomiky, vol. 10 (208), pp. 94—104.

Стаття надійшла до редакції 24.05.2020 р.